

Mellérendelés és fordítás

Írta: Dr. Végvári József

Nyelvszakos hallgatóként hall az ember ezt-azt a mellérendelésről meg az alárendelésről is, de legtöbbünk aligha gondolja komolyan végig, hogy van-e köztük lényeges különbség és miben áll az. Az egész kérdéskör úgy tűnik föl előttünk, hogy a tagmondatok összekapcsolásának lényegében két módja van: alárendelésben az egyik mondat valamely részéhez kapcsolódik a másik, s ezáltal neki alárendelődik, vagyis ily módon függ tőle, míg a mellérendelésben nem függenek egymástól, köztük a kapcsolatot kötőszók jelzik, vagy még azok sem. A két módszer nagyjából azonos súlyúnak látszik, nincs okunk rá, hogy egyiket értékesebbnek vagy bármilyen szempontból jellegzetesebbnek, sajátosabbnak tartsuk, mint a másikat. Később gyakorló tanárként, ha fordítottunk diákjainkkal, netán szaknyelvet tanítunk szakfordítóknak, a dolog már élesebben merül föl. Például amikor a következő angol mondatot:

I am pleased to have the honour to ask Mr Chomsky to deliver his lecture

valamelyik diákunk így fordítja:

Örülök, hogy abban a megtiszteltetésben lehet részem, hogy fölkérhetem Chomsky urat arra, hogy tartsa meg előadását.

Fölszisszenünk: Hát ez nem tudja, hogy ez így magyartalan? De vajon pontosan mitől magyartalan? Attól, hogy háromszoros, egymástól függő, ill. egymásba ágyazódó alárendelést tartalmaz, vagy inkább csak attól, hogy háromszor fordul elő benne a *hogy* kötőszó? Egyáltalán mennyi lehet itt az “engedélyezett darabszám”, az előfordulások száma? E kínzó kérdések közepette valami fölremlik az embernek arról, hogy mintha anyanyelvünk egyik sajátossága volna a mellérendelés előnyben részesítése vagy túlsúlya az alárendeléssel szemben. De hogy ezt hol hallotta, már nem tudná megmondani. Próbál fölidézni magában efféle fejezetcímet valamely könyvből: A magyar nyelv sajátosságai, tételesen felsorolva. De az is kérdéses, tanultunk-e ilyesmit az iskolában? Volt-e olyan nyelvtanóra, amelyen tételesen megbeszéltük volna anyanyelvünk sajátosságait, melyek őt a többi nyelvtől megkülönböztetik? Lehet, hogy volt, de alighanem ellógtam, pedig ez nem volt rám jellemző. De akkor nagyon sokan lóghatták el, mert magyar szakosokat is megkérdeztem, föl tudnák e sorolni a magyar nyelv sajátosságait – nemcsak a mellérendelésre gondolva –, és a válasz bizony nemleges volt. Továbbá azt gondolná az ember, hogy egy közkezen forgó fordításelméleti könyv esetleg szentel egy rövid fejezetet anyanyelvünk jellemző vonásainak, sajnos ez sem áll (Klaudy 1994).

Az ügyet hosszú időre ennyiben hagytam, s nem tudtam előbbre jutni, amíg néhány éve kölcsön nem kaptam Pelyvás Istvántól Karácsony Sándornak a magyar észjárásról írott könyvét. Megdöbenésemre kiderült, hogy az egész könyv az engem olyannyira érdeklő kérdéssel szól, így aztán hirtelen a szerző nagyon időszerűvé vált számomra. Szerencsére azóta egyetemünk számára is: a nevelésügy tanáraként itt oktattam nyolc éven át, 1942-től 1950-ben bekövetkezett kényszernyugdíjazásáig. A Rákosi-rendszerben nem lehetett babérokat aratni azzal, hogy valaki kimutatja a magyar nyelv és gondolkodás sajátosságait, melyek megkülönböztetik őt más nyelvektől, jelesen az indoeurópai nyelvektől és műveltségektől. Babérokat ma sem lehet ilyesmivel szerezni, de maga az, hogy nemrég az egyetem termet is nevezett el egykori és elüldözött tanáráról, utal egyfajta lassú átértékelésre, s egyúttal kötelességünké tesz azt, hogy ne csak nevét, hanem szellemét és gondolatait is idézzessük, ismerkedjünk velük.

Karácsony tehát a magyar nyelv fő jellemvonásának a mellérendelő elvet tartja, de nemcsak a nyelv, hanem egész észjárásunk, sőt történelmünk, műveltségünk, gazdálkodásunk, igazgatási rendszerünk, stb. alapvető vonásának (Karácsony 1983). Mélységesen hisz abban, hogy nyelv és világkép igen szorosan összefügg, s ebbeli hitében csak osztozni tudok vele. Szerinte a magyarság kis önkormányzatokban szerveződött, amikor csak tehetett, mondja ő, s hozzátehetjük: nem gyakran tehetett, különösképpen az újkorban nem. Erre két szép történelmi példát mutat be részletesen: a debreceni kollégium diákjaként az anyaiskola és ún. partikulák (kihelyezett vagy leányiskolák) rendszerét a XVI-XVII. században, majd pedig a falu–város közötti mellérendelt viszonyt. A mellérendelés maga sem önállóan, hanem egy háromtagú tulajdonságcsoporthoz tartozó elemként jelenik meg nála, kissé leegyszerűsítve a következő módon:

MAGYAR	INDOGERMÁN
– <i>mellérendel</i>	– <i>alárendel</i>
– <i>szemléltet</i>	– <i>elvonatkoztat</i>
– <i>a fogalmat nem önmagában, hanem mindig más fogalomhoz való kölcsönös viszonyában tekinti</i>	– <i>a fogalmat önmagában tekinti, illetve egy fölöttes fogalomnak való alárendeltségében határozza meg</i>

A nyelvben sem csak a mondatra vonatkoztatja, hanem általános elvként tárgyalja. Gondoljuk meg, hogy pl. a magyar birtokviszonyban mindkét tag jelölődik: János(*nak a*) kalapja, szemben az angollal vagy oroszral, melyekben csak a birtokoson jelölik, tehát a magyarban ez tényleg egy kölcsönös viszony. Igen összetett gondolatrendszerrel van dolgunk, és itt csak egy kérdéssel, a mondattani mellérendeléssel tudunk érdemben foglalkozni.

Térjünk most vissza előbbi mondatunkhoz; nagyon természetes, hogy Karácsony nélkül is mindenki tudja helyesbiteni:

Öröm és megtiszteltetés számomra, hogy fölkerhetem Chomsky urat előadásának megtartására.

Mi történt? A három kötőszóból egyet hagyunk meg, az alárendeléseket mellérendelésre váltottuk, s ettől a mondat egy csapásra elfogadhatóvá, magyarossá vált. Lehetséges, hogy az egész kérdést számszerűen ki lehet fejezni? Karácsony nem ad mennyiségi korlátot, tehát ezt menthetetlenül nekünk kell végiggondolni, utána kell járni a dolognak. Nézzük először, mit ír a nyelvművelő kézikönyvünk a *hogy* kötőszóról: “A legfőbb gyakorlati kérdés az szokott lenni: *előfordulhat-e egy többszörösen összetett mondatban többször is*, ill. mikor hagyhatjuk el pótlás nélkül, s mikor más kötőszóval helyettesítve. – A szófűzés változatossága érdekében általában *nem ajánlatos ismételtelen hogy kötőszót használni olyankor, amikor egy mellékmondatról egy másik is függ*. Pl.: Azt gondoltam, *hogy* veled megyek, *hogy* ne érezd annyira, *hogy* egyedül maradtál. (Jobb valahogy így: Azt gondoltam, veled megyek, *hogy* ne érezd annyira az egyedüllétet.) Mindamelllett az sem súlyos hiba a fogalmazásban, ha *elvéve kétszer* fordul elő egy mondatban a *hogy* kötőszó... – Tanulságul az mindenképp leszűrhető, hogy *a hogy kötőszós mellékmondatok egymástól függő láncolatát lehetőleg kerülni kell.*” (Kiemelések tőlem. VJ. – Grétsy és Kovalovszky 1983, I/878-9).

Teljesen világos beszéd. Ebből eléggé egyértelműen következik az, hogy a kötőszó háromszori előfordulása már súlyos hiba, de már a kétszeri is, ha ez a jelenség többször ismétlődik egy szövegen (tehát mondjuk egy bekezdésen) belül. Ha ez nem magyar sajátosság, akkor nem tudom, hogy mi. Ráadásul az embernek az az érzése, hogy a szerzők is jól tudják, hogy ez magyar nyelvi sajátosság, de ezt valamiért nem mondják ki, nem merik kimondani, csak találgathatjuk, hogy miért. Hiszen ugyanakkor láthatóan az angolnak semmiféle gátlása vagy kétsége nincs a magyar *hogy* kötőszónak megfelelő főnévi igenevek halmozásával

szemben: három-négy előfordulás egyazon mondatban egyáltalán nem számít ritkaságnak még a köznapi nyelvben sem. Érdekes viszont, hogy a vonatkozó névmások (*aki, amely, ami*) használatát illetően nem fogalmazznak meg a szerzők hasonló számbeli korlátot, de bizonyosak lehetünk abban, hogy az alárendelések láncolatát korlátozó szabályt nemcsak a *hogy* kötőszóra vonatkoztathatjuk. Vizsgáljuk meg, hogy a vonatkozó névmásokat illetően van-e számszerű korlát az angolban, a *The house that Jack built* című mondóka, illetve gyermekvers (angolul *nursery rhyme*) alapján (forrást nem jelölök, mert sok helyen hozzáférhető, így a világhálón is):

This is the house that Jack built.

*This is the malt
That lay in the house that Jack built.*

*This is the rat
That ate the malt
That lay in the house that Jack built.*

....

*This is the farmer sowing the corn,
That kept the cock that crowed in the morn,
That waked the priest all shaven and shorn,
That married the man all tattered and torn,
That kissed the maiden all forlorn,
That milked the cow with the crumpled horn,
That tossed the dog,
That worried the cat,
That killed the rat,
That ate the malt
That lay in the house that Jack built.*

A mindig egy-egy taggal bővülő mondatkígyó végső változatának pontos, sorrendet megőrző magyar fordítása a következő:

*Ez az a gabonát vető gazda,
aki nevelte azt a reggel kukorékoló kakast,
amelyik fölkelte azt a jól megnyírt és borotvált papot,
aki megeskette azt a rongyokba öltözött férfit,
aki megcsókolta azt az elhagyatott leányt,
aki megfejte azt a csavart szarvú tehenet,
amelyik levegőbe dobta azt a kutyát,
amelyik gyötörte azt a macskát,
amelyik megölte azt a patkányt,
amelyik evett abból a malátából,
mely abban a házban hevert,
amelyet Jancsi épített.*

Ez a magyar mondat – ha egyáltalán nevezhetjük magyarnak – nem csupán csúnya vagy rossz hangzású, hanem teljesen elfogadhatatlan. Karácsony beszél arról, hogy értelmiségünk nyelve már fordításnyelvvé vált, sőt használja a nyelvi szolgálalkúság kifejezést. Egy ilyen mondat azonban túl megy mindenféle nyelvi szolgálalkúság határán, aki így beszél, egész egyszerűen

nem magyar ember, súlyosan és túrhetetlen módon megsértette nemcsak a magyar nyelvet, hanem a magyarok hallgatóságát is. Magyar mondatokban pedig a számszerűséget illetően alighanem ugyanaz a szabály érvényes a vonatkozó névmás használatára, illetve előfordulásainak számára, mint a *hog* kötőszóra.

De akkor hogyan rendel alá a magyar? Például így:

Kívánom, hogy valamint az agyag ölelő karjai közül kibontakozni akaró kocsikerék rettentő nyikorgásától megriadt juhászkutya bundájába kapaszkodó kullancs kidülledt félszeméből alácseppenő könnycseppben visszatükröződő holdvilág fényétől illuminált rablólovagvár felvonóhidjából kiálló vasszegek kohéziós erejének hatása évszázadokra összetartja annak matériáját, akképpen tartsa össze ezt a társaságot az igaz szeretet. (Fehér 1940, 143)

Ez is furcsa mondat, de korántsem túrhetetlen. Hasonlóan mókás hatást kelt a magyar hallgatóban, mint az angol gyermekvers az angol fül számára. Látható, hogy az angol mindig jobbra bővíti a sort, a magyar pedig balra. A generatív nyelvtanokban ezt úgy magyarázzák, hogy az angol jobb-rekurzív, a magyar pedig bal-rekurzív nyelv, és ezzel elintézettnak veszik a dolgot. Tehát a magyar is ugyanolyan mértékben képes alárendelni, mint az angol, csak a műveletek iránya tér el. Ez azonban a kérdés megkerülése, lényeges különbségek elkenése, eltüntetése.

A Karácsonytól tanultak értelmében tovább tudjuk gondolni, és módosítani ezt a leegyszerűsítő képet. Mindjárt az elején vegyük észre, hogy míg magyarban mindkét irányban működhet a rekurzió, de jobbra csak egyszer-kétszer, balra pedig korlátlanul, angolban csak jobbra működik, tehát összetett igeneves szerkezeteket – gyakran még az egyszerű mellénevi igeneveket sem – nem lehet a főnév elé jelzőként helyezni. A továbbiakban tartalmi kérdéseket vizsgálunk, ehhez egyszerűsítsük le kissé fenti példánkat. Vajon a „kerék nyikorgásától megriadt juhászkutya” ugyanazt mondja-e a valóságról, mint ennek föltételezett angol fordítása: “the sheep-dog (that is) frightened by the creaking of the wheel”, azaz szó szerint visszafordítva: “az a juhászkutya, amely megriadt a kerék nyikorgásától”? Korántsem ugyanazt mondja! Vegyük észre, hogy az angol szerkezetben pontosan az történik, amit föntebb az indogermán észjárás jellemzésére Karácsonytól idéztünk: az angol elvon: leválaszt, elkülönít, kiemel, azaz meghatároz, így is hívják a nyelvtanban ezt a vonatkozó mondatot: *defining relative*. A magyar szerkezetnek egyáltalán nem az az értelme, hogy én most ki akarok emelni egy juhászkutyát a többi közül azzal, hogy mint keréknyikorgástól megriadt egyedet jellemzem, s ezzel mintegy elszigetelem, egyénítem. Magyarban van egyfelől egy kutya, vagyis egy névszó, egy állat (= állapot), másfelől nyikorog a kerék, tehát egy folyamat, s az elemzett nyelvi szerkezet e kettő viszonyát, kölcsönös kapcsolatát írja le. Akárhogy csűrjük-csavarjuk, az angol szerkezet megmarad merev, elkülönítő-elvonó alárendelésnek, míg a magyar alárendelésről szépen fokozatosan kiderül, hogy valójában nem is alárendelés, hanem “bújtatott” mellérendelés (nem találok rá jobb szót).

Bármilyen furcsának tűnik a dolog, ebben az esetben a bonyolultabb példákból értjük meg az alább következő egyszerűbbeket. Szakfordítóimmal sokat hadakozok, amíg leszoktatom őket a “vizsgált részhalmoz”, a “felsorolt függvények” és hasonló kifejezések szó szerinti, ilyen sorrendű angol fordításáról. Eddig nehéz volt megmagyarázni, miért nem jó az *inspected subset* (a vizsgált részhalmoz, de itt az *inspect* ige sem jó, helyette *consider* vagy *study* kellene), *the listed functions* (a felsorolt függvények), *the discussed problems* (a [meg]tárgyalt kérdések) és a többi hozzá hasonló, “nem angolos” fordulat. Karácsony Sándor nevelésügyi szakember léte, de a magyarság ügye iránt elkötelezetten, nyelvészeket megszégyenítő módon világítja meg számunkra a kérdést. Mint azt angol szakos kartársaim jól tudják, e nyelvben általában nem lehet főnév elé tett jelzőként használni az igék harmadik alakját (past participle). Az *-ing*

képzős alakokkal (present participle) már bonyolultabb a helyzet, ezek önállóan gyakrabban, de bővítménnyel ők sem állhatnak a főnév előtt. Tehát a “tárgyalt kérdések” azért nem lehet az angolban *discussed questions*, az “oldott kéve” azért nem lehet *unbound sheaf*, mert a magyarban ez valójában mellérendelés: a *tárgyalni* ige (folyamat) kölcsönös viszonyba kerül a *kérdés* főnévvel (állapot), illetve az *oldani* ige a *kévével*, ahogyan főntebb a birtokos szerkezet két tagja. Az angol viszont ezt nem tudja, vagy nem akarja mellérendelésként felfogni: ehelyett olyan kévékről beszél, amelyek kioldódtak, elkülönítve a többtől, amelyek nem oldódtak ki.

Hasonló példa a *the planet we live on*, melynek pontos – vagy inkább pontosnak vélt – közkeletű fordítása: “A(z a) bolygó, amelyen élünk”. Itt már nemcsak a fordítással van bajom, hanem az eredeti angol nyelvű mondattal is, mely tiszta példája a valósággal szembeni alárendelő viszonynak. Minthogy minden vonatkozó mondat kiemel és elkülönít, ez valahogyan azt sugallja, hogy máshol is élhetnénk, más bolygón is, de történetesen – véletlenül – a Föld nevűn élünk. De ez csúsztatás, mert nem igaz. Ki szeretne a jelenlévők közül mondjuk a Merkúr vagy Szaturnusz nevű bolygókon élni? Mert én nagyon nem szeretnék. Tovább az angol mondat – az alárendelő észjárás tehetetlenségi ereje folytán – szinte följánlja, hogy kétféleképpen is kiegészítsük, vagyis nagyon könnyű az alárendeléseket mintegy fokozni: 1) *The Earth is the planet we live on* (A Föld az a bolygó, amelyen élünk) – ezzel megkaptuk a Föld egyik meghatározását, tiszta indogermán észjárás szerint. Azaz besorolja egy fölöttes fogalom, a bolygók alá, s megadja egyik tulajdonságát, nevezetesen azt, hogy mi rajta élünk, de ezek a tulajdonságok megint mintegy alárendelődnek. A Föld nevű helynek azonban nem a sok közül egyik alárendelt tulajdonsága az, hogy mi rajta élünk, hiszen mi és a Föld mellérendelő viszonyban állunk, élünk egymással, illetve így kellene hogy éljünk. De nem így élünk. “Az ember legyózi a természetet” hazug és óriási kárt okozó jelszavát nem a Kárpát-medencében találták ki. A Föld a mi teljes világunk, és minden csak hozzá képest létezik, csak hozzá való viszonyában tételeződik, a Nap is, a csillagok is, bármit mondjon erről a mai asztrofizika. 2) *The planet we happen to live on* (A bolygó, amelyen történetesen élünk) – Dehát semmiképpen nem véletlen az, hogy itt élünk, mint ahogyan az sem, hogy magyarként a Kárpát-medencében élünk.

Ennek a gondolkodásmódnak egyik cúcsteljesítménye a Linné-féle növényrendszertan a fajok, nemek stb. szigorú alár- és fölérendeltségi viszonyaival. Ezt egyúttal az emberi gondolkodás, rendszerező elme cúcsteljesítményének állítják be, s ehhez képest kezdetlegesnek minősül a mi mellérendelő észjárásunkat. Ezzel a mondattal vagy címmel leginkább a “Csak egy Földünk van” mondatot állítanám szembe, amely viszont a mellérendelő észjárás szép példája, bármelyik nyelven fogalmazták is meg eredetileg. De ugyanilyen jó “fordítás” (inkább megfeleltetés) a “Bolygónk, a Föld”, vagy bármilyen más, mellérendelő szerkezet. Közben észrevettük, hogy nem is fordítottunk, hanem mintegy kijavítottuk az eredeti, alárendelő indogermán szerkezetet, a valóságnak jobban megfelelő mellérendelő viszonyra. A valóság ugyanis hitem szerint alapvetően mellérendelő elv szerint működik, a növények csak Linné rendszerében rendelődnek alá egymásnak.

Hoznék példát arra, hogy nyelvkönyveink is ludasak a magyartól idegen alárendelő szerkezetek terjesztésében: példamondat valaha nagyon fölkapott és ma újra kiadott nyelvkönyvből:

Mr Fazekas told them about his parents, who had worked hard to give their son a good education.	Fazekas úr beszélt nekik a szüleiről, akik keményen dolgoztak, hogy fiuknak jó nevelést adjanak. (Báti és Véges, é.n., 165)
---	--

A magyar fordítás teljesen angolos szerkesztésű, nem is beszélve a “jó nevelést adni vkinek” szintén jellegzetes indogermán és a magyartól merőben idegen fordulatról. A mondat

iskolapélda lehetne, ugyanis előfordul benne mindaz, amit nyelvművelő kézikönyvünk joggal kárhoztat: kétszeres alárendelés vonatkozó névmással és *hogy* kötőszóval. Többféleképpen vissza lehet adni helyesen, közülük egy lehetőség, “enyhített” alárendelésekkel: “Fazekas úr mesélt (nekik) arról, milyen sokat dolgoztak szülei, hogy fiuk jó nevelésben részesüljön.”

Végül nézzük meg, mit tudunk meg magáról a mellérendelésről különböző kézikönyvekből. Sajátos ellentét, hogy míg Nyelvművelő kézikönyvünk egyfelől világosan fogalmaz az alárendelések számát illetően, “tudománytalan előfeltevéseken alapuló nyelvhelyességi babonának” minősíti azt a vélekedést, hogy a magyar sajátosan mellérendelő nyelv, és az alárendelések kerülendők. Viszont mindjárt ezután négy oldalon sorolja, milyen módon lehet, illetve célszerű helyettesíteni a vonatkozó mellékmondatokat másféle alárendeléssel.

Mit mondhatunk ezek után a mellérendelés jövőjéről? A mellérendelés mindig is a magyar nyelv és észjárás alapvető vonása volt, és az is marad. Ezt nyíltan nem ismerik el nyelvészeink, gyakorlatban viszont nagyon is elismerik. Meddő minden olyan kísérlet és igyekezet, mely nyelvünket alárendelővé szeretné változtatni. Aki úgy véli, hogy nincsenek ilyen kísérletek, nyissa ki három évvel ezelőtt megjelent új magyar nyelvtanunkat, mely 28 oldalon keresztül tárgyalja az alárendelt összetett mondatokat, míg a mellérendelésről egy hang sincs benne (É. Kiss és mások 1998, 127-155). A generatív beállítottságú szerzők olyan “magyar” mondatokat elemeznek, mint pl. “Az, amit ajándékba kapott, nagy örömet szerzett Marinak” (u.o., 144.). Valószínűsíthető, hogy ha eredeti magyar mondatok helyett angolszász nyelvészek által megcsócsált mondatok szolgálják magyar fordításait elemezzük, akkor soha sem fogunk eljutni a mellérendeléshez.

Tudni való, hogy a Chomsky-féle nyelvelmélet nem nagyon tud mit kezdeni a mellérendelő elvvel, az egész az alárendelésre van kihegyezve, már csak matematikai indíttatásánál fogva is, meg amiatt is, hogy az angolt teszi meg minden nyelv alapjának. Mindebből az is látszik, hogy gőzerővel megindult a magyar iskolarendszer – s ezen belül különösen az anyanyelvoktatás – felé a generatív nyelvtan nevezetű úthenger, melynek nyomán fű sem fog nőni. Figyelmeztetésként mondom, hogy az alárendeltté alakításhoz nyelvünket újra meg kell határozni, divatos számítógépes kifejezéssel: átdefiniálni. Vagyis pl. a MTA-nak ki kell jelentenie, hogy holnaptól kezdve megengedett három vagy négyszeri előfordulása egy mondaton belül a *hogy* kötőszónak vagy a vonatkozó névmásoknak. Ez nyilvánvaló képtelenség (láttuk főntebb, hogy kétszeres alárendelés is csak elvétve fogadható el), legalább akkora, mintha azt mondanák ki, hogy holnaptól főnévragozás helyett előljárókat fogunk használni, mondjuk az Európai Unióhoz való sikeres felzárkózás jegyében és reményében. Ilyet még a Kreml sem várt el, és bizonyos vagyok benne, hogy a Nyugat sem ezt várja tőlünk. Éppen ellenkezőleg: úgy vélem, hogy a mi mellérendelő észjárásunk lesz az egyik nagy érték – ha ugyan nem a legnagyobb érték – amelyet magunkkal viszünk az Únióba (akkor is visszük, ha nem szerepel tételesen a csomagok jegyzékében, mert ez rólunk leválaszthatatlan vonás). Ott ugyanis nem nagyon tudják – nyelvi korlátok miatt nem tudhatják, csak sejtetik – mit jelent mellérendelő módon mondatot felépíteni, rajzolni, énekelni, gondolkodni, viszonyulni más népekhez és a természethez. Ezt tőlünk meg lehet tanulni, és közben mi is újra tanuljuk, tudatosítjuk magunkban nyelvünk és műveltségünk e nagy értékét és jellegzetes vonását. Idehaza pedig fogadjuk el nyíltan és bevallottan is annak, aminek gyakorlatban már úgyis elfogadtuk, csak kimondásától valamely oknál fogva még tartózkodunk: anyanyelvünk meghatározó sajátosságának

Irodalomjegyzék

- Báti László és Véges István (é.n.): *Angol nyelvkönyv kezdőknek*. Lexika Tankönyvkiadó, Székesfehérvár.
É.Kiss Katalin, Kiefer Ferenc és Siptár Péter (1998): *Új magyar nyelvtan*. Osiris, Budapest.
Fehér Gábor (1940): *Az utolsó nagybotos*. Exodus, Debrecen.

Grétsy László és Kovalovszky Miklós (szerk.) (1983): *Nyelvművelő kézikönyv I-II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
Karácsony Sándor (1985 [1939]): *A magyar észjárás*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
Klaudy Kinga (1994): *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Scholastica, Budapest.